

Oponentský posudek na bakalářskou práci

Anna Ivanova: Srovnatelný analýza poem „Dvenadcat“ A. Bloka i „Christos voskres“ A. Belogo

Předkládaná bakalářská práce je pečlivou kompilací vybraných ruských zdrojů týkajících se obou uvedených děl a částečně i jejich „biografického“ kontextu. Autorka pečlivě zpracovala rovněž poznámkový aparát a v mezích svých možností se snažila i o samostatný komentář k některým teoretickým závěrům. Text odpovídá požadavkům kladeným na bakalářskou práci (i když je nenaplnuje beze zbytku); níže uvedu nedostatky, které však mohou být v budoucnu z velké části odstraněny při odborném vedení.

1. Samotná analytická část (zkompilevaná z vybrané ruské odborné literatury) tvoří necelou polovinu práce (od s. 35 do s. 53); nejproblematictější místa zmiňuji níže. První polovina práce, rozdělená do dvou kapitol, je věnována biografickému a historickému kontextu obou děl (v závislosti na množství sekundární literatury pak více poemě A. Bloka); postup, který je typický pro starší a i dnes konzervativnější ruskou literární vědu, avšak není kompatibilní s moderním pojetím literární vědy evropské.
2. Autorka si neudrzuje odstup od domácí ruské tradice a opakuje některá vžitá klišé či dnes již zcela obecná tvrzení (např. o vztahu literátů a revoluce či ztotožnění lyrického subjektu (v ruš. liričeskij geroj) a autora (tuto pozici ruské literární vědy kritizoval již na konci 80. let 20. století Zdeněk Mathauser!). Rovněž důraz na patriotismus Bloka a jeho lásku k Rusku je pojat v přímé závislosti na ruském sovětském i současném „neoimperiálním“ kánonu. Zde by stačilo alespoň zdůraznit (zejména u v sovětských dobách povinných pasáží o vztahu literátů k revoluci), že se jedná o určitou tradici vlastní ruskému literárněvědnému (Rus by řekl: kulturosofickému) myšlení a příslušné pasáže podstatně zkrátit. Z dnešního hlediska je naprosto irelevantní, jaký byl či nebyl postoj Bloka a Bělého k revoluci (ostatně o ambivalentním postoji velké části ruských literátů k této historické události bylo napsáno již mnohé) a k Rusku či snažit se zjistit nezjistitelné, jaký je či byl vztah autorů k Bohu; je třeba se od těchto ideologizujících hledisek ve vědecké práci oprostít. Bylo možno pojmout celkový historický kontext obecněji, např. jako stručný přehled hlavních interpretačních a analytických směrů a redukovat jej alespoň na třetinu.
3. V práci chybí jakékoli odkazy na západní sekundární literaturu, která se s mnohými problémy, v práci zmíněnými, již snažila analyticky vyrovnat (platí to mj. pro koncepci postavy Blokova Krista).

Nyní se podrobněji vyjádřím k jednotlivým okruhům, přičemž začnu od posledního z nich. Bakalandská práce je přijme jako odborné podněty k této i případné další práci.

Ad3) Vzhledem k tomu, že ruský symbolismus je těsně spjat se symbolismem evropským a rovněž s reflexí evropského filozofického i náboženského myšlení (částečně tento fakt zmiňuje bakalandská práce na s. 13), bylo by dobré alespoň odkázat na fundamentální práci o ruském symbolismu Ageho Hansena-Löweho (*Der russische Symbolismus* ve třech dílech, 1989-2014; některé díly jsou dostupné i v ruském překladu), který se mj. právě Blokovi

poetice a její reflexi náboženského myšlení velmi podrobně věnuje ve 3. díle na s 390-412. Ve světle znalosti této práce by pak Blokův i Bělého zájem o religiózně-filozofickou tematiku působil jako jev pro symbolismus typický a bylo by jej nutno analyzovat v souvislosti s novoplatónskými směry či mysticismem. Stejně tak nás nemůže překvapit, že i symbolismus (ačkoli se to na první pohled nezdá, zvláště sledujeme-li literární tvorbu pouze prizmatem manifestů a výroků samotných autorů) je spojen implicitně i s politickým programem či názory (i když ve velmi malé míře); symbolisté se vědomě či nevědomě snaží „politiku“ estetizovat či abstrahovat některé problémy na úroveň symbolu.

Pokud bakalandka pracuje s českými zdroji, pak se neměla omezovat díly dnes již zastaralými, ale snažit se nalézt knihy aktuálnější (z velmi omezené domácí nabídky doporučuji vynikající knihu Jana Vorla *Astrální próza Andreje Bělého* z roku 2007).

Blokovu poému *Dvanáct* analyticky rozebírá v kolektivním díle *Die russische Lyrik* Wolfgang Schriek.¹ Právě ty části, které působí u Ivanovové velmi rozpačitě a které ruská literární věda označuje univerzálně jako „syžet“, jsou zde velmi podrobně analyzovány (mj. paralely a spojnice jednotlivých částí textu) – v podstatě je zde vše to, co se snažila Anna Ivanova zpracovat v části 3, někdy i v jiných částech (co se týká Bloka včetně zestručněné historie reakce jeho souputníků či historie interpretací poémy).

Inspirační zdroje pro koncepci Blokova Krista i celého pojetí poémy byly nalezeny i v učení Nietzscheho (zde vede od Bloka recepční spojnice k Vjačeslavu Ivanovovi), zvláště ve využití „elementárně hudebního modelu světa“ a dionýské hudební symboliky. Postava Krista mohla být inspirována i hudební koncepcí Richarda Wagnera.² Rovněž další prvky, o nichž píše Ivanova (např. bílá barva či sněhová bouře) jsou zde uváděny v kontextu evropského myšlení i v kontextu symbolistické poetiky. Sovětská věda často zdůrazňovala a dokládala místy z Blokovy korespondence (tak, jak to přebírá i bakalandka), že „nevěřil v Boha“. To není samozřejmě pro genezi postavy Krista určující – pokud chceme již čerpat z biografických údajů, pak mnohem důležitější je, že se tou dobou intenzívně zabýval studiem Kristova života a že na základě četby knihy Ernesta Renanse *Vie de Jésus* začal pracovat na dramatu o Ježíšovi, jehož příběh byl propojen s aktuálními revolučními událostmi a jehož postava nesla rysy umělce s „ženskou vnímavostí“.³ Ostatně dle Klugeho je postava Krista rovněž ztělesněním eschatologickým, ohlašujícím konec jak starému anachronistickému Rusku, tak i současné racionální kapitalistické civilizaci.⁴

¹ Wolfgang Schriek: Aleksandr Blok: Dvenadcať. In: Bodo Zelinsky: Die russische Lyrik. Kön/Weimar/Wien 2002, s. 189-195.

² Srov. Rolf-Dieter Kluge: Aleksandr Blok – Dichter der Zeitenwende. In: Deutsche und Deutschland aus russischer Sicht. 19./20. Jahrhundert: Von den Reformen Alexanders II. bis zum Ersten Weltkrieg. Hrsg. von Dagmar Herrmann. München 2006, s. 727-752, zde s. 746-n. Zde uvádí autor i další odkazy: Rolf-Dieter Kluge: Die Gestalt Christi in der russischen Literatur der Revolutionszeit. In: R.-D. Kluge - H. Setzer (Hrsg.): Tausend Jahre russische Kirche. Geschichte. Wirkungen. Perspektiven. Tübingen 1989, s. 177-195; Obraz Christa v poeme Aleskandra Bloka „Dvenadcať“. In: Obščestvennaja mysl'. Materialy, issledovanija i staťi. Moskva. Vypusk II. 1990, S. 40-47.

³ Srov. Reinhard Lauer: Geschichte der russischen Literatur. Von 1700 bis zur Gegenwart. München 2000, s. 520.

⁴ Srov. Kluge 2006, s. 746n.

Pokud by byla bakalandka alespoň částečně s těmito zdroji obeznámena, mohla být celá část věnovaná „filozofickým“ či „společenským“ názorům obou autorů aktualizována v souladu s evropskými vědními standardy.

Ad2) – většina výtek již zazněla v úvodní pasáži. Kromě vztahu „básníka a revoluce“ či jeho postoje k Bohu bych doporučila revokovat i užívání pojmů „obsah a forma“, které jsou dnes nejen historickým terminologickým reliktem formalismu, ale navíc i zprofanovány Stalinovým požadavkem na literaturu „socialistického obsahu“ a „národní formy“.⁵

Za problematické považuji rovněž odkazy na výroky nikoli literárních vědců, nýbrž spisovatelů- současníků srovnávaných autorů; jejich výpovědi jsou často poplatné době a emoční; používat je lze pouze jako ilustraci (mají hodnotu dobové literární kritiky).

Sem patří i používání odborných termínů bez citačního odkazu (spíše technicko-citační „nezkušenost“ autorky). Na s. 20 píše o Blokovi jako o „básníku-teurgovi“. Odkud tento pojem bere a jak mu rozumí? Vychází toto tvrzení z navazujícího citátu Andreje Bělého? Na s. 39 píše o „otvlečenno-idealnoj manere“. Není uveden odkaz, nicméně předpokládám, že se jedná o doslovné převzetí tohoto nepřiliš jasného termínu obvyklého v ruské literární vědě. Odkud čerpá Anna Ivanova v části věnované např. tématu obou poém? Kde končí citace a kde začíná její vlastní analýza? Na s. 45 píše o „autorských okassionalismech“ – tento lingvistický termín je patrně převzat ze studie M. P'janych; pokud ne, jak by bakalandka tento termín vysvětlila a uvedla do souladu s uvedenými příklady?

Ad1) Zde se podrobněji zastavím u třetí části, která má být jádrem práce. Jak již bylo řečeno, jedná se o nejslabší část celého textu. Hlavním důvodem bude patrně ten, že ruská teoretická literatura se k daným poémám vyjadřovala spíše útržkovitě a často se spíše snažila o interpretaci, než o skutečnou analýzu. Prvním sporným bodem je již snaha „zaškatulkování“ obou textů do žánru poémy a úporné hledání pevných teoretických opor tomuto tvrzení. Historie (nejen) ruské literatury a zvláště poezie ukázala, že žánry nejsou neměnné a navíc že vždy nemusejí odpovídat „nastaveným“ teoretickým očekáváním. Historie sporů o čistotu žánru v případě analyzovaných textů je zcela marginální a lze ji zmínit v jedné-ve dvou větách. Navíc genologické výzkumy vrcholily v 70. letech 20. století a dnes stojí již víceméně stranou internacionální literární vědy. Pokud bakalandka pracovala s publikací Danuše Kšicové *Poéma za romantismu a novoromantismu* z roku 1983, pak jí možná mohla využít i více, např. k pokusu o vlastní analýzu, nežli jen jako podklad obecného výkladu (v tomto bodě jej pokládám dokonce za nedostačující). Konstatování, že se jedná o lyricko-epické poémy, není ničím novým, toto zjistí na první pohled i student oboru. Navíc synkretismus žánrů či rodů je typický právě pro modernismus, k němuž oba analyzované texty patří. Zmínka o teorii cyklu je pak úkrokem stranou – a vyplývá zřejmě z nepochopení autorky toho, jakou roli „lyrický cyklus“ při formování poémy hrál či mohl hrát. Předně se nejedná o novotvar, tzv. lyrické (v češtině bychom měli říci: básnické) cykly zde byly dávno již před symbolismem. Teoretiky cyklu

⁵ Srov. Giorgi Maisuradze – Franziska Thun-Hohenstein: *Sonniges Georgien. Figuren des Nationalen im Sowjetimperium*. Berlin 2015. např. s. 107.

(tato teorie navíc skutečně vznikla v Rusku v 80. letech 20. století) jsou Nikolaj Darvin a Igor Fomenko, ve Švýcarsku se teorií cyklu paralelně zabýval Rolf Fieguth. Poněkud spornou a nedoložitelnou tezi, že „lyrický cyklus“ se podílel na utváření poémy, nelze aplikovat (byť se jí autorka snažila i logicky vyvrátit) na analýzu konkrétního textu.

Tak bychom mohli pokračovat – mohli bychom diskutovat o naplněnosti části „téma“ či o smysluplnosti pasáží „kompozice a syžet“ – zde bych v krátkosti opět odkázala na brilantní studii W. Schrieka. Anachronismus úvah o vztahu lyrického subjektu a autora jsem rovněž zmínila; na základě použité a kompilované literatury je pak i většina vlastních vývodů Anny Ivanovové neakceptabilní (byť se většinou omezují konstatováním typu „s tímto souhlasím – s tímto nesouhlasím“).

Nepoměr sekundární literatury dostupné k analýze poémy Andreje Bělého zapříčinil jednak menší rozsah pasáží věnovaných jeho poémě ve třetí části práce, jednak ale – jak se domnívám – větší samostatnost při pokusu o interpretaci. Při použití modelů aplikovaných na Blokův text se Anna Ivanova snažila poukázat na specifika poémy Bělého a na rozdíly v obou textech. Sice i zde primárně vycházela z dostupné literatury, nicméně si tróufnu tvrdit, že právě v částech věnovaných vlastnímu rozboru Bělého je nejvíce její samostatné práce.

Shrnutí: ačkoli text posudku vyznívá velmi kriticky (a ano, ve formě publikovatelné vědecké práce by text Ivanovové neobstál), musíme si uvědomit, že se jedná o první pokus tohoto typu. Proto musím ocenit snahu, akribičnost a pečlivost ve zpracování jednotlivých pasáží, stejně jako to, že se autorka snažila držet určitého modelu. Navíc jsou některé její nedostatky dány samotným českým vědeckým prostředím, které se v oblasti rusistické literární vědy uzavírá do národního kontextu, případně se řídí ruským dostupným mainstreamem. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla přihlédnout k výše zmíněným kladům práce a navrhuji práci hodnotit známkou **dvě – velmi dobře**.

V Praze, 16. 8. 2017

Doc. PhDr. Helena Ulbrechtová, Ph.D., v. r.